

STEFAN HERTMANS & WIM HENDERICKX

Opera Ballet Vlaanderen brengt met *De bekeerlinge* een unieke wereldcreatie. Componist Wim Henderickx vertaalde de gelijknamige succesroman van auteur Stefan Hertmans naar een *grand opéra*, die in mei in première gaat. Beide heren kijken terug op een bijzondere én emotionele samenwerking. 'Ik ben heel intens Vigdis geworden toen ik aan de opera aan het werken was. Ik wilde echt voelen wie die vrouw was.'

— door Ilse Degryse en Koen Bollen / foto's Filip Van Roe

OVER DE BEKEERLINGE

‘Haar verhaal had mij in zijn macht’

Het interview vindt plaats bij Wim Henderickx thuis, in zijn muziekstudio in de nok van zijn woning nabij het Antwerpse Stadspark. Het is een koude decemberdag, en de overheid heeft net besloten om het aantal toeschouwers voor cultuurvoorstellingen drastisch te beperken tot 200 mensen. Terwijl Stefan Hertmans van zijn koffie nipt, gaat de componist vol enthousiasme achter zijn piano zitten. ‘Mag ik jullie mijn eerste schets laten horen van de ouverture van *De bekeerlinge*’, vraagt hij vol vuur. ‘Ik las het boek van Stefan in december 2016, vlak na de verschijning. In twee dagen had ik het uit en meteen wist ik: dit wordt mijn grote opera, mijn *grand opéra*. Op de derde dag heb ik deze eerste akkoorden gecomponeerd en daar is sindsdien niet veel meer aan veranderd. Wacht, ik laat het even horen...’

De muziek vult de kamer, die vol staat met de meest uiteenlopende instrumenten, uit alle hoeken van de wereld. Meteen, met die eerste paar frasen, zitten we volop in het noodlottige levensverhaal van Vigdis, de christelijke heldin uit het gelijknamige boek van Stefan Hertmans die uit liefde voor een joodse jongen haar familie en beschermde leefwereld besluit op te geven. Op slag wordt duidelijk: er hangt dreiging in de lucht, de emoties zullen een hoge vlucht nemen en dit wordt een geschiedenis die je niet zo snel van je afschudt.

Stefan Hertmans knikt instemmend tijdens het luisteren. ‘Fantastisch, Wim’, zegt hij na afloop. ‘Dit is ook wat je me liet horen bij onze eerste kennismaking. Je zei: luister, dit wordt *De bekeerlinge*. En inderdaad: het idee van de hele opera zat er al in.’

Hertmans was verrast toen hij de vraag van Henderickx kreeg om zijn boek tot een opera te maken, vertelt hij. ‘Maar zodra het idee er was, was het een vanzelfsprekendheid. Alsof het er nooit niet geweest was. Natuurlijk moet je dan het geluk hebben dat je elkaar ligt qua karakter. Zo’n samenwerking is toch iets heel persoonlijks en intuïtiefs, maar ik voelde onmiddellijk: dit is *mijne maat*. Ik had van bij het begin een groot vertrouwen in Wim, omdat hij erg genereus en tegelijk heel exact is. Ik hou van mensen die hun uitbundige en hun perfectionistische kant weten te rijmen. Wim is zo iemand die zorgzaam omgaat met zijn enthousiasme.’

‘Ik was erg nerveus om Stefan te ontmoeten’, bekent Henderickx op zijn beurt. ‘Zou hij dit idee wel geneegen zijn? Zou ik deze opera wel mogen maken? Maar hij gaf meteen carte blanche. Dit is een droomproces geweest van bij het begin, alles is sindsdien heel organisch gelopen.’

Wat was het dat je zo aansprak in het boek, Wim?

WIM HENDERICKX Toen ik *De bekeerlinge* las, leek het wel alsof dit boek speciaal voor mij geschreven was en dat er – zonder pretentieuze te klinken – geen andere componist was die er een opera van kon maken. Alle onderwerpen waar ik als mens en als kunstenaar over nadenk zitten erin: het idee van een onmogelijke liefde, het begrip van *la condition humaine*. Hoever ga je voor je capituleert? Wanneer zeg je: het hoeft niet meer voor mij? In covid-tijden is dat een zeer pregnante vraag, toch? Ook het religieuze thema, hoe de schoonheid van religie kan kantelen in absolute gruwel, maakt het voor mij tot een erg actueel boek. Het verhaal speelt zich af in de 11e eeuw, maar het gaat over vandaag.

STEFAN HERTMANS Toen ik die eerste muzikale schets van Wim te horen kreeg, was dat een emotioneel moment voor me. Je moet weten: ik had vier jaar met dat verhaal geleefd, het schrijfproces was bijzonder intens. *De bekeerlinge* is ontstaan op een plek die voor mij erg speciaal is, in het dorpje Monieux in de Provence, waar ik een buitenverblijf heb. Daarkwam ik het verhaal van Vigdis op het spoor. Vervolgens ben ik dat meisje – dat tot dan alleen in mijn hoofd bestond – achterna gereisd, tot in de hitte van Caïro toe. Mijn opzet was te vertellen over iets dat heel dicht bij mijn eigen leven zat, iets heel intiem, en ik heb dat zien exploderen tot een wereldverhaal, met vertakkingen naar New York, Chicago, Tel Aviv etcetera. Dezelfde emotionaliteit als in mijn boek herkende ik in de muziek van Wim.

Stefan, in veel van je boeken staat een vrouwelijk personage centraal. Denk aan de moeder van je grootvader in *Oorlog en terpentijn* of aan de echtgenote in je recentste boek *De opgang*. Wat doet jou als witte man van middelbare leeftijd steeds dat vrouwelijke perspectief opzoeken?

STEFAN Al sinds de jaren negentig ben ik gefascineerd door Griekse heldinnen, zoals Antigone, Medea, Iphigeneia en Helena. In de feministische literatuur vind je vaak de these dat al die vrouwen het slachtoffer zijn van een patriarchale maatschappij. Ik begreep dat nooit zo. Ik zag ze daarentegen als *pivots*, als *turning points*. Wanneer zij neen zeggen, stort heel de patriarchale mannenwereld in. Ze zijn castrerend voor de orde. Daar is mijn obsessie voor met name Antigone begonnen en mijn zoektocht naar hoe je dat als witte man op een interessante manier kunt verwoorden. Uiteindelijk komt het neer op de vraag hoe je als witte man van mijn generatie het vrouwelijke beleeft. Een Franse schrijfster die ik goed ken, Maylis de Kérangal, maakte in een interview het onderscheid tussen *vulnérabilité* en *fragilité*, tussen breekbaarheid en kwetsbaarheid. Breekbaar zijn we allemaal, sowieso. Je kunt je ook openstellen voor de kwetsbaarheid en die feminiene kant heb ik altijd in mezelf gezocht als man. Omdat ik uit mijn persoonlijke leven weet dat je als man maar goed wordt in de liefde als je ook je vrouwelijke kant ontdekt. Een man wordt pas een goede minnaar als hij de vrouw in zichzelf ziet. *That's the secret.* (lacht)

Jij knikt instemmend, Wim?

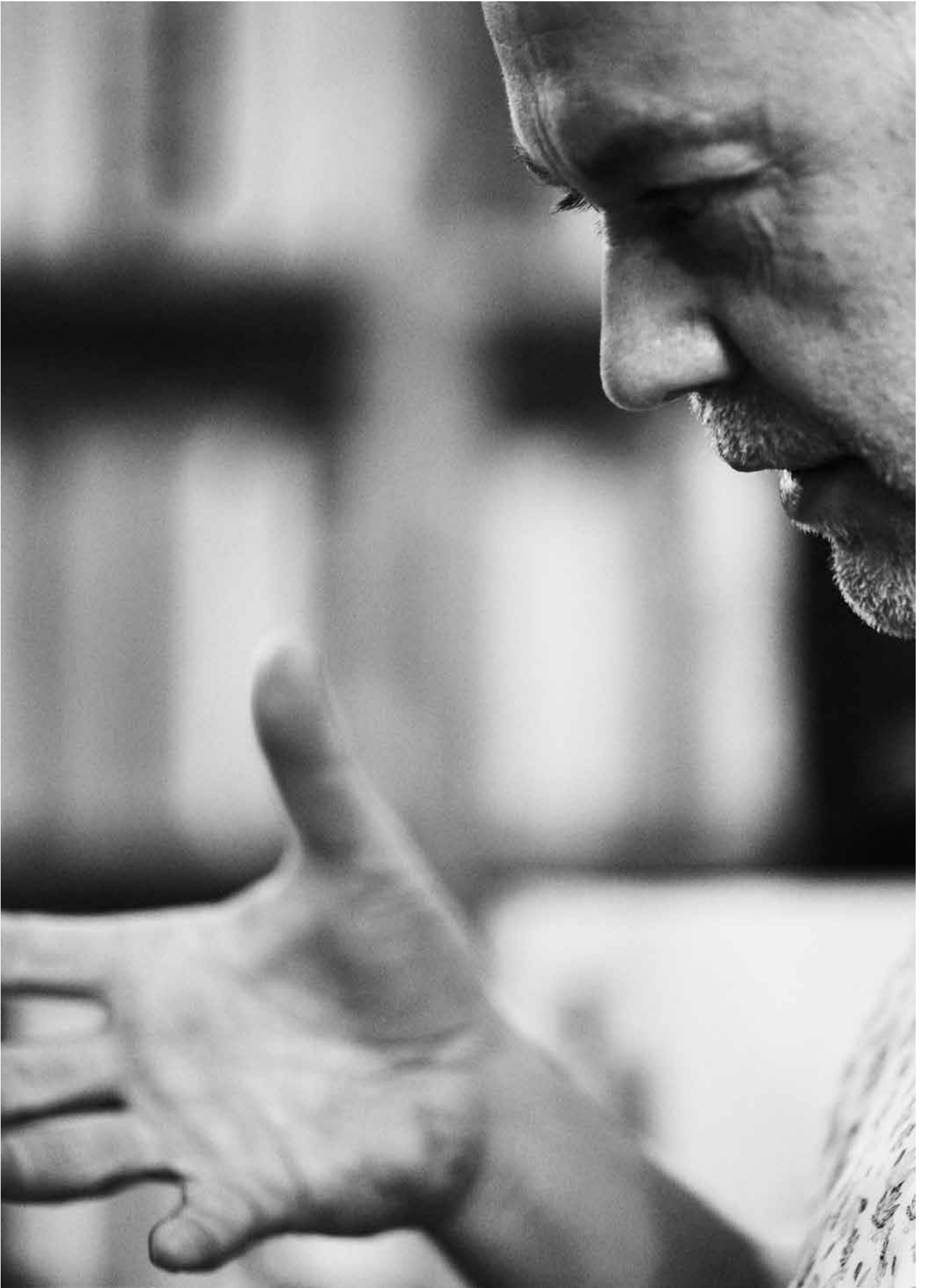
WIM Wat ik precies zo mooi vond aan het boek van Stefan is dat Vigdis overduidelijk de protagonist is van het verhaal. Dit gaat helemaal over haar en dat is ook de kracht ervan. Ik vind haar een ongelofelijk sterke vrouw. Je moet het maar durven in die tijd, zo te kiezen voor je geliefde. Ze is een grote persoonlijkheid, helemaal geen tuttebel, maar een vrouw met karakter die als een leeuw vecht voor haar kinderen. Ik maakte overigens eerder al een muziektheaterstuk rond Medea.

STEFAN Vigdis moet heel intelligent geweest zijn, klopt. Omgekeerd zie ik in al die vrouwenfiguren ook de mannelijkheid. Net als de Griekse heldinnen is Vigdis een vrouw die niet over zich heen laat lopen, die bepaalde masculiene kenmerken heeft om die tegen de man te keren die haar bedreigt en onderdrukt. Tijdens het schrijven van *De bekeerlinge* heb ik vaak aan Flaubert gedacht, die zei: *Madame Bovary, c'est moi*. Je moet als manne-

lijke schrijver op een bepaald moment de brug over gaan en in die gevoeligheid stappen van hoe het is om als vrouw in de wereld te bestaan. Die moet je van binnenuit kunnen beschrijven. Na een tijd had dat trouwens een enorme impact op mij. Dan liep ik om middernacht in een verlaten parkeergarage en voelde ik ineens hoe *creepy* dat is voor een vrouw.

WIM Het emotionele traject van Vigdis is de rode draad in deze opera en dat brengen we niet alleen tot leven door sopraan Lore Binon te laten zingen. We volgen Vigdis ook in haar dromen, in haar innerlijke wereld, als ze reflecteert. Dat doen we met het volledige orkest, koor en kinderkoor, met het stadskoor en de elektronica in de zaal. Het hele register gaat open, het is echt het grote gebaar. Dat heb je ook nodig om die grote emotionaliteit over te brengen. En het is zoals Stefan zegt: tijdens het creëren word je je personage. Ik wilde evenzeer dat menselijke drama volgen en voelen wie zij is. Ik ben net als Stefan heel intens Vigdis geworden toen ik aan de opera bezig was. Op bepaalde momenten vroeg ik me zelfs af of het echt zo erg moest zijn in de muziek? Moest ze echt zo lijden? Ik wilde haar op het einde van de opera ook redden als componist, maar dat kon natuurlijk niet. Integendeel: Stefan heeft haar de dieperik in geschreven en ik heb er bij wijze van spreken muzikaal nog een laag bovenop gelegd.

STEFAN Ik heb veel studiewerk verricht voor *De bekeerlinge*. Mensen denken altijd dat hoe meer je studeert, hoe theoretischer je wordt, maar het omgekeerde is waar. Naarmate je meer studeert, word je meer betrokken. Je intelligentie opent zich, je krijgt een ervaring in je denken. Ik ging beseffen dat Vigdis geen Freudiaanse woordenschat had om weer te geven wat er met haar gebeurt. Zij kon niet zeggen: ik ben getraumatiseerd. Ik realiseerde me op een bepaald moment ook dat ze geen god meer had om tot te bidden, dat ze dus dicht bij het atheïsme moet hebben gestaan. Dat is natuurlijk de absolute afgrond in de 11e eeuw. Toen daagde het me: ze wordt gek. Het was voor mij zeer afgrondelijk om dat identiteitsverlies te beschrijven, maar ik had het niet meer in de greep. Het verhaal had mij in zijn macht.

Er zit een grote emotionaliteit in *De bekeerlinge*, zowel in het boek als in de muziek. Tegelijk gaat het, zoals jullie aangaven, over grote thema's van vandaag: over migratie, de vluchtelingenproblematiek en religieus fanatisme. Is dit geëngageerde kunst?

STEFAN Tijdens het schrijven probeerde ik me voor te stellen hoe Vigdis de Middellandse Zee overstak, op de vlucht voor de pogroms door christelijke fanatici. 's Avonds zette ik de televisie aan en zag ik de tragedies van Lampedusa en Lesbos die op dat moment aan het gebeuren waren. Toen begreep ik de politieke impact van dit verhaal en waarom ik het ook moest vertellen, als spiegel voor vandaag. Maar: dat moet ik er niet in lepelen bij de lezers, dat moeten ze zelf ontdekken.

WIM De functie van opera is voor mij niet een avondje uit of wat verstrooiing bieden. Kunst mag je door elkaar halen. Het is onze rol om je te laten nadenken en je te laten voelen. *De bekeerlinge* begint met een gregoriaanse mis en eindigt met de joodse kaddisj (*gebed dat wordt uitgesproken ter nagedachtenis van de overledene, red.*). De opera zet de grote religies met andere woorden in de uithoeken van het drama – zonder een keuze te maken. Er is nooit een vermanend vingertje.

STEFAN We wilden niet moraliseren maar een ervaring brengen waarin je als in een goeie Netflix-serie wordt ondergedompeld. Van bij de eerste noten word je bij je keel gegrepen. En als je buiten komt, denk je hopelijk: dit is wat nog altijd gebeurt, ik hoef maar om me heen te kijken in mijn stad. We hebben geen boodschap, maar onze ervaring is wel dat je empathie wordt opgerekt als je je in zo'n verhaal verdiept, dat je wereld er groter van wordt.

WIM Ik deed mijn research voor *De bekeerlinge* tijdens de lockdown en kon dus niet reizen. Maar we zitten hier in het hart van Antwerpen, midden in de joodse buurt. Ik hoefde maar in mijn tuin te gaan zitten en te luisteren naar mijn burens. Daar hoorde ik de Sefardische muziek die ik wilde onderzoeken. Belangrijk is ook de rol die het stadskoor speelt in *De bekeerlinge*. Samen met Opera Ballet Vlaanderen willen we de opera echt naar de stad brengen, bij mensen voor wie dat misschien een vaag of zelfs elitair begrip is. In het stadskoor, dat we samen met de organisatie Madam Fortuna uit Borgerhout hebben samengesteld, zingt een

vijftigtal Antwerpenaren met een uiteenlopende achtergrond, die allemaal hun eigen verhaal hebben en hun eigen stem en inbreng krijgen in *De bekeerlinge*.

Wim, je vertelde dat je in één dag de basismuziek hebt geschetst voor *De bekeerlinge*. Daarmee was de klus natuurlijk nog niet geklaard. Hoe is het compositieproces verder verlopen?

WIM De muziek was er in één dag, maar voor het schrijven van zo'n groot drama moet je je tijd nemen. Ik heb er de afgelopen twee jaar intens aan geschaafd en gaandeweg voel je dan dat je ook dieper komt. Dit was geen vluggertje, om het zo te zeggen, maar een secuur proces van reflectie en inleving.

STEFAN Bij mijn weten is het de eerste keer dat een Vlaamse componist een dergelijke *grand opéra* heeft gecomponeerd, die zo'n universeel verhaal vertelt met alle stijlen die hij zich kan voorstellen en die hij ook nodig heeft. Dat is overigens nog iets waar Wim en ik elkaar in gevonden hebben: we voelden allebei dat we ons om dit verhaal op een authentieke manier te brengen moesten bevrijden van alle literair-technische en muzikale dogma's waar we in zaten.

WIM In die zin voel ik me echt leven in de 21e eeuw, ook als componist. Het hokjesdenken, en zeker het artistieke hokjesdenken, is van de 20e eeuw. Ik heb heel intuïtief en open durven te werken. Ik wilde muziek componeren die mensen kunnen voelen en waardoor ze direct aangegrepen worden. Ik was er niet mee bezig of het nu moderne of etnische muziek was of welke esthetiek er dan ook in zat. In *De bekeerlinge* zit muziek van over de hele wereld, net zoals het verhaal de wereld omspannt. Ik voelde me bevrijd van iedere dogmatiek die op mij gerust heeft als componist. Ik denk aan de Duitse scholen, het modernisme...

STEFAN Dat is voor mij ook zo geweest. *De bekeerlinge* heeft me blijvend veranderd omdat het me op weg gezet heeft naar een nieuwe manier van verhalen vertellen. Ik kom uit het modernisme, emoties waren daar verboden en iedereen moest à la Beckett schrijven. *De bekeerlinge* heeft me meegesleurd in een emotionele dynamiek die ik niet voorzien had. Vandaag ben ik niet meer bang om in vele toonaarden te schrijven.

‘Op bepaalde momenten vroeg ik me af of het echt zo erg moest zijn in de muziek? Moest ze echt zo lijden? Ik wilde haar op het einde van de opera ook redden als componist’

Wim Henderickx

‘We hebben geen boodschap, maar onze ervaring is wel dat je empathie wordt opgerekt als je je in zo’n verhaal verdiept, dat je wereld er groter van wordt’

Stefan Hertmans

Jullie hadden nog twee belangrijke partners in crime: librettist Krystian Lada en regisseur en scenograaf Hans Op de Beeck, die ook de kostuums ontworpen heeft.

STEFAN Ik laat Vigdis in mijn roman geen gebenedijd woord zeggen, omdat ik vond dat ik haar niet kón laten spreken. We hadden het net wel over je inleven in een vrouw, maar tegelijk wilde ik haar me ook niet ‘cultureel toe-eigenen’, om het met een begrip van nu te zeggen. Ik ken haar taal, van de 11e eeuw, niet. In de opera moest onze protagonist echter wel tekst zingen, en dat is de vertaalslag die Krystian Lada heeft gemaakt.

WIM Hij heeft dat super gedaan en dat in een taal die werkt in de opera, in korte zinnen in hedendaags Engels.

STEFAN Krystian is erg filmisch te werk gegaan, iedere scène heeft een eigen kleur. Bijzonder knap.

WIM Met Hans had ik eerder al het muziektheaterstuk *Void* gemaakt. Ik ben een groot bewonderaar van zijn werk, we delen een hang naar het mystieke. Wat ik heel fijn vind, is dat hij voor *De bekeerlinge* opnieuw is gaan schilderen. We moesten een manier vinden om alle reizen die Vigdis maakt te evoceren en het zou allicht te voorspelbaar geweest zijn om dat met video te doen. Toen ik het eerste *old school* geschilderd scènebeeld van Hans zag, voelde ik de openheid daarin. Je vermoedt meteen: hier kan vanalles gebeuren. Hans is ook niet iemand die zich als regisseur boven de partituur zet, hij werkt ten dienste van het drama. Net zoals wij allemaal eigenlijk: we zijn allemaal dienaren van het grote verhaal. (*lacht*)

STEFAN Tegelijk is er nog iets dat ons bindt: het lyrisme, het poëtisch aanvoelen van de wereld. Dat is totaal anders dan een episch aanvoelen, dat altijd met inhoud, met *content* bezig is. Lyrisme draait erom via je intuïtie zo dicht mogelijk bij de dingen te komen, en dat heeft Hans ook. Ook ik ben al lang een fan van zijn werk. Toen ik hoorde dat hij erbij zou komen, wist ik: dit kan niet meer stuk.

DE BEKEERLINGE

De bekeerlinge is een op en top Belgische productie: de gelijknamige roman van Stefan Hertmans wordt door Wim Henderickx in operavorm gegoten. Dit poëtische stuk neemt je mee naar de tijd van de kruistochten, een oude wereld die veel op de onze lijkt.

OPERA ANTWERPEN vanaf 10 mei

OPERA GENT vanaf 27 mei

OPERABRUNCH

Dramaturg Koen Bollen gaat in gesprek met Stefan Hertmans, Wim Henderickx, Hans Op de Beeck en het productieteam. Sopraan Lore Binon licht samen met de componist alvast een tipje van de muzikale sluier.

OPERA ANTWERPEN 24 april